ISSN 0554-6397
UDK: 004.032.26

Jakov Lovrić*
E-mail: lovricjakov1@gmail.com
Udruga za promicanje vrijednosti drvenog broda
i tradicionalnih načina plovidbe *Latinsko idro*

Jedra koja žive - Udruga Latinsko idro

Sažetak

Cjelokupna povijest Murtera povezana je s drvenim brodovima, koji su predstavljali oslonac obiteljskog života te sredstvo povezivanja otoka i kopna. Uvođenjem motora tradicijska su jedra postupno nestajala, no udruga *Latinsko idro* pokrenula je njihovu revitalizaciju. Danas ti brodovi ponovno žive kroz škole jedrenja, edukaciju mladih, regate i međunarodne nastupe, čime se čuva maritimna baština Murtera i prenosi budućim generacijama.

Ključne riječi: udruga, Latinsko idro, maritimna baština, jedrenje, veslanje

1. Uvod

Prije razmatranja same teme članka, želimo istaknuti da ovaj rad nije pisan sa znanstvenim pretenzijama. Naše mogućnosti i dosadašnje iskustvo u pisanju znanstvenih radova ne omogućuju nam takav pristup. Slijedom toga, u njegovoj izradi nije primijenjena znanstvena metodologija. Ovaj prilog stoga predstavlja pregled stanja u našoj udruzi te prikaz namjera i aktivnosti koje planiramo poduzeti s ciljem njegova daljnjeg unaprjeđenja.

Murter i njegova maritimna tradicija stoljećima su neraskidivo vezani za drveni brod, koji nije bio samo prijevozno sredstvo, već temelj života, identiteta i opstanka otočnog stanovništva. Posebnost Murtera leži i u činjenici da se tek manji dio posjeda nalazio na samom otoku – svega jedna šesnaestina, dok se većina posjeda nalazila, a nalazi se i danas, na kopnu (Modrave i Makirina) i na okolnim otocima (Škoja, Kurnati i Žut) – na ukupno njih više od 180. Jedino prijevozno sredstvo koje je moglo omogućiti pristup i opskrbu tako složenog i teško dostupnog posjeda bio je brod. Od

* predsjednik Udruge za promicanje vrijednosti drvenog broda i tradicionalnih načina plovidbe *Latinsko idro*

svog prvog kontakta s prekomorskim posjedima, Murterini su - da bi došli do njih - morali ploviti. Iako bez ikakva formalnog obrazovanja o plovidbi i bez matrikule, morali su ploviti, i plovili su, svojim akvatorijem koji je – s tadašnjim brodovima i teretima – predstavljao pravi ocean. Iz tog četiristogodišnjeg uzajamnog djelovanja proizašli su složeni odnosi i obrasci života koji su oblikovali brojna područja društvenog, gospodarskog i kulturnog života Murtera i Kornata. Osim u plovidbi, to se uzajamno djelovanje očitovalo i u poznavanju meteorologije, prognoziranju vremena, duhovnosti, obiteljskom životu te naposljetku u samoj organizaciji prostora. Murterski *muli*, dok su postojali, predstavljali su najveću i najfunkcionalniju marinu onoga doba na Jadranu. Veliki prekomorski posjed pokrenuo je u XVIII. stoljeću impresivnu brodogradnju u susjednoj Betini, ali i na drugim lokacijama u susjedstvu, uključujući i Murter. Još i danas Betina je jedno od najznačajnijih središta drvene brodogradnje na Jadranu.

Slika 1. Brodovi na staroj rivi
Izvor: fototeka Muzeja betinske drvene brodogradnje

2. Brod

Najpoznatiji proizvod te brodogradnje je gajeta (u stručnoj terminologiji: *betinska gajeta*). Brod je očito bio koncipiran prema potrebama novih korisnika, jer obitelj Filipi, prije nego što se nastanila najprije u Tisnom, a potom u Betini, nije gradila takav tip brodova. To je, dakle, bio brod koncipiran za specifičan akvatorij i specifične

potrebe – prije svega multifunkcionalan i višenamjenski. Nije bio ni malen ni velik, već robustan i otporan na otvoreno more, pogodan za velike transporte (masline, mast, ovce, travu, drvo, usoljenu ribu...), ali i za manji obiteljski ribolov, jedrenje i veslanje. Služio je i za razonodu u rijetkim, najčešće blagdanskim trenucima odmora, a upravo su se u takav oblik dokolice uklopile i prve veslačke regate. Dokumentirane podatke za njih imamo od početaka XX. stoljeća.

Brod je u murterskoj, a osobito u *kurnatskoj* obitelji, imao status njezina člana, i to ne bilo kojega. Njegove su potrebe bile među prvim stavkama na obiteljskoj listi troškova: novo *idro*, novo veslo, nova lantina ili *jarbul*, novi konopi ili *šperanca* te mjesto i siguran vez u mulu, kako u Murteru, tako i u *Kurnatima* (Kornatima). Njegovo je mjesto u obitelji imalo gotovo božanski status, jer je njegova sigurnost bila i sigurnost obitelji i svih njezinih članova. Brod je u murterskoj i *kurnatskoj* inačici bio u punom smislu obiteljski brod. Žene, djeca i stariji članovi obitelji, svatko prema svojoj snazi i mogućnostima, sudjelovali su u plovidbi, veslanju, jedrenju i njegovu održavanju. Za razliku od nekih zadarskih otoka, gdje je bilo „opasno“ i sresti ženu dok ideš prema brodu, naše su žene, neke bolje i od svojih muževa, *zapovidale* i upravljale brodom. Brod, osobito veći poput leuta, koristio se i izvan okvira obiteljskih potreba. Služio je za veliki ribolov (potegače, plivarice, migavice, ludar), prijevoz kamena, sabuna i drugih materijala, velike transporte drva i trave te za duga putovanja po Jadranu tijekom kojih su se prodavali vlastiti proizvodi, primjerice ulje. Bio je alat, oslonac i sigurnost – produžena ruka obitelji na moru.

Dolaskom tehnoloških promjena, ponajprije uvođenjem motora, starenjem stanovništva i usmjeravanjem mladih prema školama i kopnenim zanimanjima, potreba za jedrima bila je sve manja, a sigurnost i predvidivost plovidbe sve veća. Jedra se savijaju, ali više ne odlaze pod provu, već u magazine i konobe, gdje će neka ostati zauvijek, a neka nestati bez traga. Druga će se pak jednoga jutra, krajem rujna 1998., ponovno razviti i započeti novi život u novim oblicima – prije svega kroz regate na jedra. Murterini su među prvima krenuli tim smjerom, što ne čudi s obzirom na velik broj drvenih brodova koji je tih godina još bio u upotrebi – zapravo najveći broj na istočnoj obali Jadrana. Rađa se novi način plovidbe latinskim jedrima, prilagođen novim potrebama, ponajprije onima vezanima uz razonodu.

3. Jedrenje

Često se zasluga za pokret obnove drvenih brodova i jedara pripisuje pojedincima, a u našem su slučaju takvi pojedinci doista postojali. Na samom su početku, prije svih drugih, važnu ulogu imali naš pokojni predsjednik Željko Jerat i njegov prijatelj Vladimir Skračić.

No, ono što je ovdje važno istaknuti je plodno tlo na koje je pala zamisao o obnovi jedrenja. Čitavo je mjesto pokazalo veliko zanimanje, a osobito stariji Kurnatari koji već desetljećima nisu jedrili, koji su odmah shvatili što se događa i koje je njihovo

mjesto u novoj *idračkoj* priči. Nesebično su nudili svoje znanje i iskustvo. Tijekom prvih regata išli su doslovno od broda do broda te pokazivali kako se postavlja *hunda*, *veživaju imbroji* i natežu *sartije*, prenoseći znanje i vještine potrebne za plovidbu latinskim jedrom. S druge strane, svi ostali koji nisu jedrili, ali koji su s tim brodom proživjeli djetinjstvo i mladenaštvo, također su prepoznali trenutak. Autori ideje i prvih programa od samoga su početka manifestaciju zamislili kao općemjesni događaj, namijenjen svima, a ne samo *idračima* i otvoren u svakom pogledu. To su odmah osjetili svi – naši gosti, kao i sudionici natjecanja – i tako je ostalo do danas. Zajedništvo, riječ koja se danas često koristi olako i u različitim značenjima, u slučaju Murtera i *Latinskog idra* doista odražava ono što izvorno znači: povezanost ljudi okupljenih oko zajedničke vrijednosti i cilja. Slobodno možemo ustvrditi, a ustvrdili su to i mnogi naši gosti, da je *Latinsko idro* rijetka manifestacija oko koje su gotovo svi ujedinjeni.

Slika 2. Latinsko idro, počeci
Izvor: Udruga Latinsko idro Murter-Kornati

Prva regata bila je skromna, ali značajna. Pokazala se kao svojevrstan test raspoloženja za koje nismo znali kakvo je. Sudjelovalo je svega sedam brodova. Organizacija je zahtijevala mnogo entuzijazma i improvizacije: oprema se prikupljala po konobama, magazinima i *kurnatskim portima*, a sam start bio je leteći, uz jednostavnu trokutastu rutu. Već nakon prve „pokusne“ regate bilo je jasno da se rađa nešto novo, a istodobno duboko ukorijenjeno u tradiciji – nešto posebno. Tijekom godina regata se razvijala, rasla i postupno usavršavala. Uveden je start s rive, primjeren našim „teškim“ brodovima - sidro *izvanka*, a *prova* u trenutku starta vezana za kraj. Rute su postajale

zahtjevnije, ali sve bliže tradicionalnim težačkim putanjama. Iako su *idračima* brzina i pobjeda uvijek bile najvažnije želje, organizatori su sve više posvećivali pozornost kulturi ponašanja na moru i usvajanju pomorskih vještina (poznavanju snage i smjera vjetra, *burtižanju*, *okrićanju*, *považanju*, *podveživanju* jedra, *bracivanju*...) te poznavanju tradicionalnih načina opremanja broda – *armiživanju*. Zbog toga je dan prije regate uvedeno i natjecanje u *armiživanju* broda, s praktičnim nagradama za najbolje u natjecanju.

4. Regate

Budući da je prva regata organizirana u povodu sedamsto godina spomena župe Srimač (danas Murter) i za blagdan svetoga Mihovila, murterskog *patrona*, procijenili smo da je to dobar termin i za održavanje budućih regata. Naši članovi u tom trenutku već „lakše dišu" nakon naporne turističke sezone, i mogu odvojiti više vremena za potrebe regate i Udruge, a još je uvijek ljeto i vremenske prilike su uglavnom povoljne. S druge strane, smatrali smo da je ljeto popunjeno raznim zabavnim događajima, i da se ne bi bilo dobro „gurati" u taj vremenski okvir. Konačno, od prvoga dana smo smatrali da su turisti poželjni kao sudionici događaja, ali da je regata prvenstveno namijenjena Murterinima i gostujućim posadama, to jest da regatu i sve što se oko nje zbiva organiziramo prije svega zbog nas i obrazovanja naše djece, za nešto što je dio njihova identiteta, a da možda to i ne znaju. To se mišljenje pokazalo ispravnim, i na tome ćemo ustrajati.

Zanimanje za regatu neprestano je raslo. U međuvremenu su osnovane i mnoge nove udruge i pokrenute nove regate, u duhu novoga vremena i s različitim profilima: s latinskim i oglavnim jedrom, s muškim, ženskim i dječjim posadama, veslačke i *idračke*... Broj regata postao je tako velik, osobito u ljetnim tjednima, da je sastavljanje kalendara svih regata postao vrlo ozbiljan zadatak. Heterogenost *jedračkih* navika i želja za pobjedom donijela je i nove natjecateljske izazove. Budući da nije riječ o serijski proizvedenim brodovima, već upravo suprotno – o izrazito individualiziranim plovilima – bilo je potrebno, radi veće pravednosti, pristupiti razvrstavanju brodova u različite kategorije te ujednačiti pravila vezana uz pojedine dijelove opreme, poput duljine lantine i kroja jedra. Naša je udruga u svim tim nastojanjima vrlo aktivno sudjelovala.

5. Uloga Udruge *Latinsko idro*

Vrlo zanimljiv dokaz naše prisutnosti u obnovi plovidbene baštine stigao je već u prvim godinama iz sasvim neočekivana mjesta - iz inozemstva. Shvatili smo, osobito naš tadašnji predsjednik, da za nas i naša nastojanja veće zanimanje pokazuju strani entuzijasti nego domaća politika, koja se deklarira kao pomorski usmjerena. U nekoliko smo navrata davali intervjue za najpoznatije časopise iz ovoga područja. U

goste su nam dolazili ugledni svjetski novinari i predavači, neki od njih čak i s vlastitim brodom. A onda su uslijedili pozivi. Sudjelovali smo na najvećim festivalima mora i pomorske kulture: u Veneciji (2005.), Brestu (2008.), Morbihanu (2015.) i Sèteu (2016.), kao i na regati *Trofeo del Presidente della Repubblica* u Stintinu na Sardiniji, gdje smo nastupili na njihovom brodu.

Naše smo ideje i rad Udruge predstavljali samostalno, putem predavanja u Barceloni, Gandiji (Španjolska), Parizu i Morbihanu (Francuska) te u Pisi i Stintinu (Italija).

No, daleko je najvažnije naše djelovanje bilo na Jadranu, i to zato što smo našim primjerom i našim nastojanjima - ovdje svakako moramo ponovno spomenuti rad našeg pokojnog predsjednika Željka Jerata – dali poticaj i pobudili želju, najprije kod naših susjeda, da i sami krenu istim putem. Zatim su krenuli i drugi. Udruge i regate nizale su se jedna za drugom. Ponekad su organizatori prvih regata imali samo jedan ili dva broda. Često su u tim pokušajima organiziranja regata naši brodovi bili brojniji od njihovih, ali moralo se sudjelovati. To je bio svojevrsni imperativ našega predsjednika, sažet u rečenicu: *Ako nikomu ne iđeš, niko ti neće ni dojti*. Tako je bilo tada, a tako je i danas.

6. Edukacija i rad s mladima

Jedan od najvažnijih aspekata očuvanja baštine je edukacija najmlađih članova naše zajednice. Kako su revolucionarne tehnološke i društvene promjene zahvatile sve segmente života, a zaborav prekrio većinu napuštenih ili zanemarenih djelatnosti, isto se dogodilo i s tradicionalnom plovidbom te svim aktivnostima koje su je pratile. Zato se naš koncept edukacije ne zasniva samo na jedru, veslu i drvenom brodu – iako svakako najprije na tomu - već i na svim drugim dijelovima pomorske i opće kulture. Započinjemo s djecom vrtićke dobi, s kojima u *Danima Latinskog idra* plovimo jedno jutro. Ta ista djeca jedno popodne u središtu mjesta imaju svoju likovnu radionicu na temu broda i jedra. Osnovnoškolska djeca u okviru *Malog Latinskog idra* imaju svoje veslačke i *idračke* regate. Najstarije osnovnoškolce svake godine na dan Gospe od Pohođenja (31. svibnja) vodimo u *Kurnate*, u Tarac - najvažnije mjesto *kurnatske* povijesti - gdje se u crkvici Gospe o' Tarca, zaštitnice *Kurnatara*, za njih održava sveta misa, a nakon mise i poduka o važnosti mjesta na kojemu se nalaze.

Od tri proklamirana cilja pri osnivanju Udruge, dva smo u potpunosti ostvarili – poticanje interesa za pomorsku baštinu i uspostavu školskog broda. Treći cilj, pokretanje škole odnosno programa za drvene brodograditelje, nažalost, zasigurno nećemo uspjeti ostvariti. Takve su prognoze rezultat naših pokušaja, ali i iskustava stečenih u suradnji s obrazovnim i državnim institucijama. Naime, dok Hrvatska shvati da more nije namijenjeno samo kupanju i turistima, tradicionalne obrazovne aktivnosti i djelatnosti bit će i dalje na čekanju. Zato smo, uz ostalo, ne čekajući administraciju, pokrenuli *Školu u gajeti*, koja se održava u ljetnim mjesecima za vrijeme praznika za svu djecu koja to žele. Školu vode naši stariji i iskusni članovi,

no ni ona nije bez problema: naši su instruktori sve stariji, a mlađi članovi su, osobito tijekom ljeta, prepuni obaveza. No, škola se nije ugasila.

Slika 3. Škola u gajeti
Izvor: Udruga Latinsko idro Murter-Kornati

7. Postignuća

Nakon što nas je u travnju 2019. godine napustio Željko Jerat-Cum, najodaniji član, utemeljitelj i predsjednik udruge, tražili smo način kako i u kojem smjeru nastaviti dalje s Udrugom. Nije nam ostavio mnogo vremena za pripremu, ali je regata u rujnu 2019. godine ipak sama za sebe pokazala sve. Pokazala je kakvo je značenje Željko imao među ljudima diljem Jadrana i Europe, među čuvarima maritimne baštine. Istoga ljeta, na konferenciji u Betini, postali smo pridruženi član Asocijacije pomorskih muzeja Mediterana (AMMM). Također, u nama je gorjela želja da oblikujemo trajni znak zahvalnosti i sjećanja na našeg preminulog predsjednika. Godine 2022. utemeljili smo nagradu naše udruge pod nazivom *Matrikula čuvara hrvatske maritimne baštine - Željko Jerat Cum*. Naša je početna zamisao bila da nagrada ima nacionalni karakter, no takvu ideju nisu podržali ni Ministarstvo kulture, nadležno za to područje, ni pojedine udruge s Jadrana s kojima smo o tome razgovarali (sa svima smo se savjetovali).

Godine 2023. objavili smo opsežnu monografiju pod naslovom *Željko Jerat - Cum: More, more i opet more* (Latinsko idro, Murter, 2022., 316 str.). U neku ruku, bila je to i monografija o našoj udruzi, jer u njezinu djelovanju i povijesti gotovo da nije bilo događaja u kojemu Željko nije sudjelovao – najčešće, najznačajnije i najaktivnije od

svih članova. Za to je imao sve preduvjete: neiscrpnu energiju, snažnu volju i ljubav prema onome što je radio, duboku ukorijenjenost u baštinu te značajna materijalna sredstva koja je velikodušno stavljao na raspolaganje Udruzi. U tom kontekstu treba istaknuti da je Željko, kako zbog svojega kršćanskog određenja, tako i zbog trajne spremnosti na pomoć drugima, u velikoj mjeri potaknuo i svoje jadranske susjede da se pridruže njegovim plemenitim ciljevima.

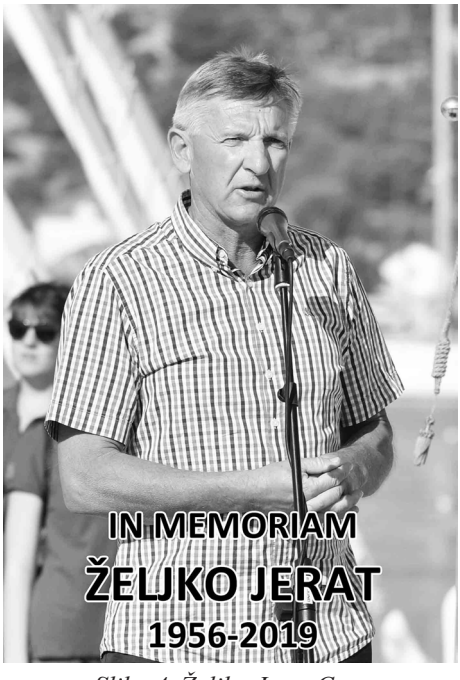

Slika 4. Željko Jerat Cum
Izvor: Udruga Latinsko idro Murter-Kornati

Vođeni tim načelom, odredili smo da u sastavu povjerenstva za dodjelu nagrade najmanje polovicu članova čine predstavnici drugih udruga i *idračkoga* sektora (nemurterini).

Te iste godine, zalaganjem svih članova, a naročito članova Upravnog odbora i njegova predsjednika, obnovljena je unajmljena kuća koja je postala skroman dom naše Udruge, koji smo prozvali *Kućom Latinskog idra*. Kuća u vlasništvu Crkve obnovljena je uz pomoć europskih fondova. U tom kontekstu treba podsjetiti da je Udruga od samoga početka svojega djelovanja tražila „životni prostor“, no, najblaže rečeno, za tu ideju nikada nije postojalo osobito razumijevanje, unatoč neospornim uspjesima koje je Udruga već u prvim godinama ostvarila.

S obzirom na prirodu naših aktivnosti, tražili smo prostor uz obalu, a takav je objekt postojao u samom središtu mjesta, u vlasništvu Crkve. Međutim, prioriteti onih koji su o tome odlučivali bili su drugačiji, a mi se s njima nismo mogli ravnopravno nositi. Danas se u toj zgradi nalazi kafić!

8. Zaključak

Svake godine *Dani Latinskog idra* dovode u Murter sve više brodova i sve više sudionika. To je samo po sebi lijepo i poželjno, no s druge strane svake se godine susrećemo sa sve većim izazovima, kako financijskim tako i organizacijskim. Na trenutke se čini da smo stigli do točke puknuća, i da ćemo u organizacijskom i tehničkom smislu morati nešto mijenjati. Oduvijek smo imali financijsku podršku naše općine i naših sugrađana, vlasnika obrta i tvrtki. Na tome smo svima zahvalni te koristimo i ovu priliku da im zahvalimo. Zahvalni smo i svim mladim snagama koje iskazuju veliko zanimanje za manifestaciju, i od velike su pomoći. Unatoč tomu, cjelogodišnje aktivnosti značajno pate i relativno mali broj aktivista teško se s njima nosi. Neki važni elementi našega programa možda će se naći u velikim problemima, i to moramo spriječiti, a ovdje prvenstveno mislimo na edukaciju. Trebamo osvijestiti naše sugrađane da *Latinsko idro* nije samo regata i druženje na rivi. *Latinsko idro*, i čitav program koji se od prvoga dana provodi na svim razinama, važan je dio našega identiteta, koji se ne može sačuvati samo snagama vodstva Udruge. Treba nam široka i aktivna podrška.

Priča o murterskim drvenim brodovima, jedrima i regatama nije samo priča o prošlosti – ona je živa, dinamična i usmjerena prema budućnosti. Kroz zajednički trud pojedinaca i zajednice, ova vrijedna baština nastavlja živjeti na moru, baš kao i nekada.

Literatura

1. Juran, K. (2017): Dolazak korčulanskih kalafata na Murter i druge sjevernodalmatinske otoke u 18. stoljeću, *Murterski godišnjak XV*, str. 73-103.
2. Panella, G. (2017): Natjecanje kao podrška prijenosu znanja iz pomorske kulture: iskustvo latinskog jedra, *Murterski godišnjak XV*, str. 193-199.
3. Radić Rossi, I. (2017): Najstariji prikazi jedrenja u Mediteranu i dosadašnje spoznaje o pojavi latinskog jedra, *Murterski godišnjak XV*, str. 37-73.
4. Skračić, V. (2003): Kurnaska gajeta – sveti brod, *Čakavska rič XXXI*, br. 1-2, str. 33-52.
5. Skračić, V. (2007): *Svijet latinskog idra*, Murter.
6. Skračić, V. (2017): *Dvadeset godina plovidbe Latinskim idrom*, *Murterski godišnjak XV*, str. 11-36.
7. Skračić V. (2025): *Bilješka o Latinskom idru*. Pomorski zbornik, Posebno izdanje (6), str. 269-292.
8. Turčinov, B. & Skračić, V. (2017): *Brod i idro – znakovi murterske prepoznatljivosti*, *Murterski godišnjak XV*, str. 149-192.
9. *Željko Jerat Cum: More, more i opet more*, Skračić, Vladimir (ur.), 2022., Latinsko idro, Murter

ISSN 0554-6397
UDK: 004.032.26

Jakov Lovrić
E-mail: lovricjakov1@gmail.com
Association for the promotion of wooden vessels and traditional methods of navigation
Latinsko idro

Living Sails – the Latinsko Idro Association

Abstract

The history of Murter is closely intertwined with wooden vessels, which played a central role in family life and provided an essential link between the island and the mainland. With the introduction of motorised vessels, traditional sailing practices gradually declined, but the *Latinsko Idro* Association played a key role in their revival. Today, this maritime tradition is being revitalised through sailing schools, educational activities for young people, regattas, and participation in international events, thereby contributing to the preservation of Murter's maritime heritage and its transmission to future generations.

Keywords: association, Latinsko Idro, maritime heritage, sailing, rowing